

СІНЦЬКИЙ А. Ц.

доцент кафедри суспільних наук ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В ХОДІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1648-1676 РОКІВ

У середині XVII ст. довготривалий процес формування українського етносу підійшов до нового етапу – етапу загальнонаціональної боротьби за державне самовизначення на автохтонній для нього території. Ґрунтом для цього став зростаючий колонізаційний екстремізм польських магнатів: нечуваний поміщицький, господарський і релігійний гніт українського народу.

Як наслідок переслідувань розпочалося збройне повстання, що швидко набрало загальноукраїнського характеру й переросло у національно-визвольну війну 1648-1676 рр., яка завершилася відновленням державності.

Козацько-гетьманська держава – це унікальний феномен XVII ст., явище, що не мало прецеденту в Європі, як оригінальна, створена українським народом, його думкою спроба відновлення в нових історичних умовах втраченої української державності. Вона поєднала в собі традиціоналізм української політичної думки, що спирався на старі звичаї, народні традиції і демократичні за своєю суттю, але не без певних абсолютистських тенденцій. Тоді ж час під час визвольної війни середини XVII ст., український народ зумів перемогти свій традиціоналізм і по новаторському підійти до конкретної історичної ситуації та створити нову форму державного правління – гетьманську державу [1, с.64].

Новосформований козацький стан став важливою передумовою відновлення державної української організації в середині XVII ст. Українська держава, що виникла в ході національно-визвольної війни 1648-1676 рр., була, з одного боку, результатом організаційного колективного генія народу, що

експромтом за короткий час створив нові форми політичної організації країни і привів у рух, з другого – це була цілеспрямована, свідомо діяльність Б.Хмельницького та його прибічників по створенню нових форм суспільних і державних відносин.

Відроджена українська державність стала новою за своїми формами, оскільки не опиралася на стару державну традицію Київської Русі через перерву в державному існуванні, а також тому, що вона увібрала в себе колорит козацької християнської республіки, тобто військової демократії з певним нахилом до авторитарності.

На звільненій території України козаками ліквідовувалися усі польські установи. Замість них запроваджувалась нова козацька адміністрація, яка теж модернізується, перетворюючись з локальної в загальнодержавну. Адміністративно територіальними одиницями стали полки і сотні: полковники, сотники і городові отамани зосередили у своїх руках не тільки військову, але й політичну владу. Військовій владі підпорядковувалось і селянське населення, яке не служило у війську, а також і міщанство. В принципі, зазначав М.Грушевський, ці міщани повинні були користуватися самоуправлінням за німецьким правом, але військові повноваження полковників і полкової старшини на практиці приводили не лише до повного підпорядкування містечок зі спрощеною «ратушною» адміністрацією, але узалежнювали і більші міста з повною системою «магістрів» німецького права [2,с.190].

Гетьманський апарат будувався за зразком Запорізької Січі. Найвищим органом влади була рада, на якій кожен козак міг виступати й голосувати. Рада обирала гетьмана, здійснювала судочинство. Функції своєїрідної «малої ради» сенату виконувала рада старшин.

Рада старшин поступово перебрала на себе й функції військової ради, прагнучи впливати на вирішення основних внутрішніх, військових і зовнішньополітичних справ.

Причинами цього стало перетворення козацтва в величезну масу, що розпорозилася з південноукраїнських степів аж до Полісся, а також те, що не було писаного права про діяльність військової ради. За військовою радою залишалось вирішення кардинальних питань – вибір або скинення гетьмана, встановлення відносин до сюзеренної держави.

Центральним органом ради старшин була рада генеральної старшини . Рада збиралася або на запрошення гетьмана, або з власної ініціативи, але в принципі вона була незалежна від гетьмана, оскільки обирало її військо. Рішення ради в певній мірі корегувати гетьманську владу і з часом все частіше вступали в суперечки з рішенням військової ради. Ця конкуренція набрала характеру боротьби козацького демосу зі старшинською олігархією. Старшинській раді доводилося боротися не тільки з козацьким народовладдям, а й втручанням царського уряду, який старався підтримувати протиборство з козацькою «черню». Ця боротьба розхитувала основи конституційних форм українського устрою, який тільки склався. Цьому сприяла і спроба поєднати республіканські форми з чисто військовим характером ладу, який вимагав дисципліни, сильної, навіть диктаторської влади гетьмана. Такою владою, власне, користувався Б.Хмельницький, хоча навіть його владу пробували обмежити.

Авторитаризм самого Б.Хмельницького проявився насамперед у прагненні перетворити козацьке самоуправління в загальнодержавне, центром рішення якого був гетьман. Хмельницький став тримати себе як глава держави, і населення України також згодом сприйняло його як такого. Вже у 1649 р. Б.Хмельницький перед польськими послами, під час вище згаданих переговорів, називав себе «Єдиновладним Самодержцем руським». Пізніше гетьман перетворюється вже не в виборного начальника, а «Землі нашої Володаря і начальника», якого поблагословив патріарх, а яким листуються монархи, посадові особи призначаються і змінюються самодержавною владою гетьмана.

Б.Хмельницький прагне заснувати власну династію і для цього заповідає, щоб його син Юрій став спадкоємцем колишнього козацького виборного гетьмана, а тепер «Князя Русі» [3,с.191].

Залишався лише один крок до абсолютистської влади, але – констатував з жалем В.Липинський, - «Б.Хмельницький не встиг знищити серед козацької старшини ідеї з анархізованої республіканської польської олігархії. Проте українська монархічна ідея Великого гетьмана не вмерла разом з ним. Боротьба між принципом монархізму і республіканським велася на Україні і далі по смерті Б.Хмельницького»[4,с.63-64].

Боротьба цих двох тенденцій в новоствореному державному устрої послаблювала Україну, використовувалась її ворогами. Поки був живий Б.Хмельницький, суперечності між новим станом, полковим правлінням, державним гетьманським устроєм та запорізькою демократією вдалося залагоджувати, але після смерті наступники, не маючи його талентів, дуже швидко розтратили оце делікатне творіння щойно народженої української державності.

«Хмельнищина», яка знала чимало темних і прикрих епізодів, «рік крові, обопільні озвіріння», «матеріальну і моральну руїну», проте, на думку М.Грушевського, її результатом стало також і народження деяких «многочастих сторін» в історії українського народу» [5,с.117-120].

Насамперед з від Хмельнищини веде свій початок конституціоналізм і автономізм, що жив у козацькій старшині дуже довго і мав свою роль, як одну з складових частин в галузі нової української національної свідомості. Хоч як односторонній шляхетський характер прибрав він в кругах «козацького народу», все ж ідеї політичної свободи, непорушності народних прав, кураєвої автономії мали навіть при тім одностороннім розуміння свою позитивну сторону» [6,с.117-120].

Крім того, саме з «Хмельнищиною» пов'язує М.Грушевський зростання національного почуття й зародження «ідеї етнографічної території», яка в наступних вимогах козацької старшини охоплювала територію «з одного боку до Перемишля і Самбора, з другого до Вісли, в третю сторону до Немана, в четверту до Сівська і Путивля» [7,с.117-120]. До цих ідей домішувались й «елементи державної окремішності України».

Отже, в ХVІХVІІ ст. на півдні України сформувалася українська козацько гетьманська державність з її характерними рисами – республіканською козацькою демократією та авторитарною гетьманською владою.

Список використаної джерел:

1. Яковлів А. Договір Богдана Хмельницького з Московою/А.Яковів – Нью-Йорк,1954.-126с.
2. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа/М.С.Грушевський – К.:Либідь,1991.-396с.
3. Липинський В.Україна на переломі.1657-1659.Замітки до історії українського державного будівництва в XVII столітті/В.Липинський – Відень,1920.-305с.
4. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки /Б.Л.Кухта – К.:Генеза,1994. - 368с.
5. Грушевський М.С. Очерт истории украинского народа/М.С.Грушевський – К.:Либідь,1991.-397с.
6. Там само. – С295
7. Там само. –С 200